

KUSTANTAMO
HELMIVYÖ

J. H. ERKKO
TIETÄJÄ

ALPO NOPONEN
AHAB ISRAELIN
KUNINGAS

Tietäjä

Ahab Israelin kuningas

J. H. Erkkö

Tietäjä

Alpo Noponen

Ahab Israelin kuningas

Kustantamo Helmivyö

Turku 2022

J. H. Erkko: *Tietäjä* / Alpo Noponen: *Ahab Israelin kuningas*

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7469-18-7

Tietäjä julkaistu alun perin 1887 (WSOY),

Ahab Israelin kuningas julkaistu alun perin 1899 (WSOY)

Painopaikka: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Lukijalle

Juhana Heikki Erkko (1849–1906) oli aikoinaan vaikutusvaltainen runoilija, näytelmäkirjailija ja kulttuurivaikuttaja. Hän on kuitenkin myös hyvä esimerkki siitä, miten katoavaista on mainen kunnia. Hautajaisissa hänen arkkuaan kantoivat nimittäin monet suomalaisuusaatteen merkkimiehet, kuten Juhani Aho, Pekka Halonen, Eino Leino ja E. N. Setälä, mutta nykyään Erkkoa ei lueta käytännössä juuri lainkaan. Hänen nimensäkin pyyhittiin pois 1990-luvulla vuoden parhaalle esikoisteokselle jaettavasta palkinnosta.

Erkko tunnetaan parhaiten joidenkin laulujen tekijänä, mutta tuskin moni osaa nimetä niiden kirjoittajaa: ”Hämäläisten laulu”, ”Jouluaatto” ja ”Kansalaislaulu”. Lauluja ei ehkä niiden nimenkään perusteella tunneta; ”Jouluaatto” alkaa ”No onkos tullut kesä” ja ”Kansalaislaulu” taas ”Olet maamme armahin Suomenmaa”. Usein todetaan, että Erkko oli ensimmäinen suomeksi kirjoittanut aforistikko teoksellaan *Runoelmia ja ajatelmia* (1899). Ajankohtainen on esimerkiksi seuraava ajatelma: ”Ainoastaan vapaus voipi taata oikeuden ja totuuden voiton: siksi kaikki pimeyden vallat vapautta vainoovat.”

Tässä teoksessa Erkköä kuitenkin muistetaan suomalaisen *Raamattu*-aiheisen näytelmän kirjoittajana: *Tietäjä*, joka ilmestyi vuonna 1887, kertoo moabilaisten kuningasta Balakista (Erkolla Baalak) palvelevasta Bileamista, jota pidetään tietäjänä ja ennustajana. Bileam esiintyy 4. Mooseksen kirjan luvuissa 22–24; lisäksi hän esiintyy eri juutalaisissa kirjoituksissa. Kuningas Balak pyytää Bileamia kiroamaan Israelin kansan, joka on aiemmin voittanut taistelussa esimerkiksi amorilaiset. Bileam epäröi ja haluaakin neuvotella israelilaisten kanssa. Herran enkeli näyttäytyy aasilla kulkevalle Bileamille ja kertoo, että Jumala ei halua hänen kiroavan israelilaisia.

Lyhyessä esipuheessa Erkkö sanoo dramaattisesti: “Ei mieleni saanut rauhaa ennen kuin sen monivuotisista hauteista puhkesi ilmoille tämä teos. Niin täytyi tapahtua, ellen tahtonut tehdä henkistä itsemurhaa.” *Uudemman suomalaisen kirjallisuuden* (1911) kirjoittanut O. A. Kallio kutsuu näytelmää “syvämietteiseksi” ja jopa “vaikeatajuiseksi” ja arvelee, että siinä tärkeintä on “aatesisällys, joka on sovitettu hölliin draamallisiin kehyksiin”. Näytelmässä nimittäin kuvataan pitkään Bileamin kamppailua saada moabilaiset kääntymään oikeaan jumalalliseen uskontoon eli uskomaan

israelilaisten Jumalaa. Moabilaisia kiinnostavat enemmänkin "aistihekuma" tai sitten pinnalliset varoitukset "haudantakaisista 'liekkimeristä'", kuten Kallio kuvaa. Näytelmässä Bileamin oppilaat Orgon ja Omri pitävät Bileamin epäröintiä liioiteltuna ja kehottavat häntä pidättäytymään vanhoissa kaavoissa. Orgon sanoo:

Salaista, synkkää kätke sanoihisi
Ja anna uhkausten leimahdella,
Lupaile jotain, joka aistit hurmaa –
Niin tekee viisas Baalin pappikunta –
Niin kansan mieli kuohuu vaahtonaan
Ja sokkona se johtoasi seuraa,
Kun pelkää se tai lupauksiin mieltyy.

Omri taas kuvailee kiinnostavasti moabilaisten pappien riittejä:

Nuo Baalin tunnustajat joukottain
Näkyihin vaipuvat ja jäykistyvät.
Ken haudantakaisesta hekkumasta
Hourailee, kuka liekkimerestä
Tulena palavasta. Toiset kuuntelevat
Ja kauhistuvat. Mut ei parannusta

Sii't' orastele, sen kuin pelkoa
Ja kurjaa, velttomaista ruikutusta.

O. A. Kallio menee vielä pidemmälle, sillä ei riitä, että Erkkö olisi näytelmässä tutkaillut pelkästään omaa uskonnollisuuttaan. *Tietäjän* on pakko olla vertauskuvallinen teksti: "Lujaa henkistä perustaa vailla oleva Moab epäuskoineen, velttiine mielineen ja nautinnonhimoineen on nähtävästi Erkon oma rikkinäinen aika ja kansa; työn ja taistelun karaisema karu luonnonkansa Israel, joka, joskin vielä epätäydellisesti, koettaa kuunnella ainoaa oikeaa totuuden jumalaa, on kai runoilijan kansallis-uskonnollinen ihanne, jota kohden hän soisi kansansa pyrkivän."

Kun Bileam alkaa neuvotella israelilaisten kanssa rauhasta, suunnitelma epäonnistuu. Myös sopimus toisen kansan, midianilaisten, kanssa epäonnistuu näiden epärehellisyyden takia. Lopulta myös itse Bileam tuhoutuu, koska joutuu lähtemään taisteluun israelilaisia vastaan. Kallion tulkinnan mukaan Bileam ei vielä ollut "sisäisesti kyllin kypsä oikean jumalallisen totuuden omistamiseen", mutta kypsä ei ollut myöskään "Israelin tyly ja ankara kansallisjumalakin", josta tuli vasta Jeesuksen suorittaman uhrin myötä se rakkauden

jumala, josta *Uudessa testamentissa* puhutaan. Kalio sanoo, että tällainen jatkuva kypsymisen ajatus leimaa koko J. H. Erkon myöhempää tuotantoa ja se koskee niin ihmistä kuin Jumalaa itseäänkin. *Runoelmia ja ajatelmia* -teoksessa Erkko kirjoittaakin: "Uskonto on ihanteitten kaaos, maailman soinnuttaminen ihmisessä. Mutta niinkuin maailma ja ihminen ovat alituisen kehityksen alaiset, niin pitää uskontojenkin, tarkoitustansa vastataksensa, oleman."

Erkko on tuntenut *Raamattunsa* tarkkaan, sillä hän on poiminut näytelmäänsä mukaan myös midianilaiset sotapäälliköt Evin, Rekemin, Surin, Hurin ja Reban, tosin Suri ja Huri esiintyvät nimillä Zuur ja Huur. Osa henkilöistä lienee hänen itse keksimiään, tosin esimerkiksi Omri esiintyy toisaalla Raamatussa yhtenä israelilaisten kuninkaista, samoin Laomer esiintyy osana nimeä Kedorlaomer Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa.

Alpo Noponen (1862–1927) ei koskaan ollut yhtä tunnettu kuin Erkko, mutta nykyään kummatkin ovat ehkä yhtä tunnettuja, sillä Noposen kirjoittamista lauluista suosittu on edelleen "Arkihuolesi kaikki heitä", ainakin sanonnan tasolla. Myös Otto Kotilaisen säveltämä "Kun joulu on" on Noposen

sanoittama; nimi ei välttämättä sano mitään, mutta laulu alkaa sanoilla "Kun maass' on hanki". Noponen teki myös koulukirjoja 1910–1920-luvuilla. Hän olikin työskennellyt opettajana 1880-luvun lopulta alkaen. Lisäksi hän toimitti eri lehtiä ja kirjoitti juttuja lehtiin, kuten Uuteen Suomettareen ja Joulupukkiin. Lopulta hän toimitti myös Valituksen Lastenlehteä. Noponen oli Suomen Kirjailijaliiton ensimmäinen sihteeri.

Noposen näytelmä *Ahab Israelin kuningas* ilmes-tyi vuonna 1899. Ahab oli ensimmäinen Israelin kuningas, jonka tiedetään varmaksi olleen olemas-sa. Hän hylkäsi Jumalan ja ryhtyi palvomaan Baa-lia otettuaan vaimokseen härskin ja vallanhimoi-sen foinikialaisprinsessan Iisebelin, "tuon riettaan, kiivaan tyttären Siidonin", kuten Noponen häntä kuvailee erään henkilön repliikissä. Ahabia ja var-sinkin Iisebeliä on syytetty lapsiuhrien käytöstä Baalin palvonnassa, mutta tämä voi olla myös ai-kansa valeuutinen, jolla on haluttu mustamaalata vastustaja. Noposen näytelmässä Ahabille kerro-taan, että hän häviää aloittamansa sodan arami-laisia vastaan, mutta hän ei usko sitä ja lopulta kokee tappion sekä kuoleman sotatantereella.

Erkon ja Noposen näytelmät voivat olla raskasta luettavaa, ja varsinkin *Tietäjä* on enemmänkin aatedraama kuin vetävästi etenevä tragedia. Näytelmät tarjoavat kuitenkin tirkistysikkunan siihen, millaista suomalainen kirjallisuus olisi voinut olla: pääosassa olisivat voineet olla seikkailu ja fantasia, ylipäättään rajut kertomukset vallan tavoittelusta. Kun Alpo Noposen Ahab ja Iisebel neuvottelevat profeetta Mika Jemlanpojan (nykyään Miika Jimlan poika) teloittamisesta, on kuin seuraisimme arkaaista versiota *Game of Thronesista*.

Erkon *Tietäjän* ja Noposen *Ahabin* julkaisu jatkaa Helmivyön pientä Raamattu-sarjaa, jossa julkaistaan Raamattuun perustuvia teoksia. Sarjan aloitti novelliantologia *Belsazarin pidot* (2018) ja sitä jatkoi Mattias Salamniuksen *Ilo-laulu Jesuxelle* -runelman uudelleenjulkaisu (2020). Sen jälkeen on julkaistu Aleksis Kiven *Lea* ja Johannes Linnankosken *Jeftan tytär* yhteisniteenä (2022). Kirjoissa on julkaistu täydennettynä kokoamaani suomalaisen Raamattu-kirjallisuuden bibliografiaa, joka löytyy myös tämän kirjan lopusta, jälleen kerran uusilla löydöillä päivitettynä.

Juri Nummelin

J. H. Erkkö

Tietäjä

Viisinäytöksinen runoelma

SUOMEN RUNOTTAREN TIENRAIVAAJALLE
HERRA PROFESSORI AUG. AHLQVISTILLE
KIITOLLISUUDELLA JA KUNNIOITUKSELLA
OMISTETTU.

ESILAUSE

Ei mieleni saanut rauhaa ennen kuin sen monivuotisista hauteista puhkesi ilmoille tämä teos. Niin täytyi tapahtua, ellen tahtonut tehdä henkistä itsemurhaa. Tämä olkoon sanottu niille, jotka ehkä kysyvät, miksi tekijä ryhtyi juuri tähän eikä muuhun aineeseen. Elämäni sisällys määräsi aineen. Ja mikä ylinnä mielessäni kuohui, se ensin esille virtasi. Muodon – senkin on sisällys luonut. Olenko onnistunut tuomaan ilmi mitä olen tahtonut? Epäilemättä on aina vielä tunnustettava, että ”me profeteeraamme puolittain”. Selvyyteen olen kuitenkin pyrkinyt, ja ne, joille tämän teoksen nykyisessä muodossaan olen lukenut, ovat sanoneet sitä käsittävänsä. Mutta – he ovat malttaneet ajatella sekä tuntevat kieltä.

Sekä virheistä, että niistä lukemattomista ominaisuuksista, jotka tältä teokselta puuttuvat, pitänevät kirjallisuutemme ystävätkyllä aikanaan murheen.

HENKILÖT:

BILEAM, tietäjä.

BAALAK, Moabin kuningas.

EGLON, hänen poikansa.

ZUUR

HUUR

REKEM Midianin heimoruhtinaita.

REBA

EVI

KOSBI, Zuurin tytär.

NAHSEN, Juudan suvun päämies

ELISUR, Ruubenin suvun päämies airueita.

SIMRI, Simeonin suvun päämies

SAALU, Simrin isä.

PINHOS, Aaronin pojanpoika.

SEEDEK, Baalin ylipappi.

NERGAL

OMRI

ORGON Bileamin oppilaita.

ORNAN

LAORMER

PATROS

EBER tutkijoita.

KOOSAM

ASSAR, Moabilainen sotaherra.

ENKELI Siinailta.

Baalin pappikuoro, naiskuoro, vaimolan naisia, eräs vaimo, eräs maamies, sotilaita, vartioita, kansaa.

J. H. Erkon *Tietäjä* vuodelta 1887 on aatedraama, jossa Erkko käyttää Vanhasta testamentista tuttua profeetta Bileamin tarinaa tutkaillakseen omana aikanaan ilmenneitä kansallisia piirteitä. Alpo Noposen *Ahab Israelin kuningas* vuodelta 1899 puolestaan kuvaa Jumalansa hylkäävää Ahabia ja tämän vaimoa Iisebeliä sekä heidän taisteluaan aramilaisia vastaan.

Tietäjän ja Ahab Israelin kuninkaan yhteislaitos jatkaa Helmivyön pientä Raamattu-sarjaa, jossa julkaistaan Raamattuun perustuvia fiktiivisiä teoksia. Kirjassa on Juri Nummelinin esipuhe, ja lisäksi mukana on Nummelinin kokoama suomalaisen Raamattu-kirjallisuuden bibliografia, uusilla löydöillä päivitettyinä.

ISBN 978-952-7469-18-7

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

